

Paulus Helie mod Kristian II.

Af Kjeld Galster.

1. PAULUS HELIE

Om de Forudsætninger, Personer, Oplevelser og Forhold, der gjorde Paulus Helie til den, han blev, ved vi kun lidet.

I Skibykrøniken fortælles der: »I Juli Maaned 1515 døde værdige Fader, Karmelitermunken Mester Morten Pedersøn fra Næstved, Doktor i den hellige Skrift. Han havde været en fremragende og meget hæderlig Prior for to Klostre, først for Klostret i Landskrone og senere første Prior for det nyoprettede Kloster i Assens. I disse Stillinger havde han ved sin rene Livsvandel og ved det Mønster, han afgav paa Lærdom, været en Spore til Fromhed for mange. Thi for ej at omtale de mange andre Gaver, hvormed den guddommelige Naade havde prydet ham, saa udmærkede han sig i den Grad ved sine Gaver som Prædikant, at han ikke havde sin Lige i Danmark i sin Tid. Ligeledes havde han fra sin Barndom af levet et saa skyldfrit og rent Liv. at ingen nogensinde har haft den mindste Grund til at fatte en ugunstig Mening om ham i den Henseende. Forøvrigt var han af Naturen tungsindig og derfor noget mørk og streng; flere savnede derfor hos ham en vis Venlighed og Blidhed i Omgang«.

Den udførlige Omtale af denne ellers ganske ukendte Mand og særlig Bemærkningen, at han »har været en Spore til Fromhed hos mange«, kunde tyde paa, at vi her har en af Paulus Helies Lærere, et af hans Forbilleder i hans Ungdom. Ligheden imellem dem er umiskendelig.

En anden af hans Lærere nævner han selv: Mester Sven i Skara. Sveno Jacobi, Paulus Helies Jævnaldrende (født 1480), synes at have studeret hos Adrian Floris i Louvain, erhvervet kanonisk Lærdom og Magistergraden, og der ogsaa faaet Interesse for Erasmus og reformistisk Tankegang¹.

Angaaende hans Uddannelses Art kan maaske Forholdene, som de var paa denne Tid ved de nedertyske Karmeliterklostre, være til Oplysning.

Der skelnedes mellem det almindelige Studium (pro forma simplici) og Forberedelse til Lærerstolen (pro lectoratu). Det første — i Filosofi og Teologi — varede 3 + 3 Aar. For dem, der vilde være Lektorer, fulgte derpaa atter et 3aarigt Studium i Teologi. En saadan vordende Lektor skulde ogsaa som Cursor holde lettere Forelæsninger under Lektorens Ledelse eller endogsaa helt paa egen Haand. Ved Afslutningen af hvert Skoleaar maatte han bestaa en Eksamen (respondere) og holde et Foredrag for Klerus (collationem ad clerum)².

Det, under Paulus Helies Studium, der betød mest for ham, var Bibelen. I den Grad var Bibelen Autoritet for ham, at han kunde sige: »Jeg sætter saa stor Love til den hellige Skrift, som jeg hørte Kristus selv tale med levendes Røst, og mindre tvil jeg paa de Stykker, som jeg i Skriften læs, end paa de Ting, jeg hør med mine Øren, ser med Øgen eller og handler med mine Hænder« (II 325)³.

¹) Holmquist: Reformationens tidehverv I S. 7.

²) H. H. Koch: Die Karmelitenklöster der niederdeut. Provinz 13. bis 16. Jahrh. 1889 S. 20.

³) Citaterne er taget fra »Skrifter af Paulus Helie« (1932—34) I: En christen Fyrstes Lære (1522) S. 3. Epistola ad Johannem Laurentii (1523) S. 161. Christiern IIs Rimkrönike (1523) S. 165. Epistola ad Petrum Ivori (1524) S. 175. En christelig Undervisning (1526) S. 185. Sendebrev til Hr. Tyge Krabbe (1526) S. 259; II: Svar til Hans Mikkelsen (1527) S. 1. Svar til Kong Göstav (1528) S. 117; III: Om kranke og fattige Mennesker (1528) S. 1. St. Athanasii Bog om Psalteren

Stor Betydning har endvidere Profeterne, navnlig den hellige Birgitte, og Martyrerne haft for ham.

Naar Profeterne taler mod Tidens Ondskab, er det Gud, der aabenbarer sig gennem dem. Hvis Synden ikke aflægges, vil Guds Svøbe ufravigeligt ramme. Alle Spaa-domme af de hellige Profeter er gaaet i Opfyldelse eller vil opfyldes nu — thi ogsaa om vor Tid gælder de. »Det er umøjeligt, at Gud kan liuge«.

Martyrerne, de Mænd, der ginge udi Døden for Jesu Kristi Skyld og vendte til den hellige Tro den ganske Verden, er Guds Medhjælpere og er stillet ind i vort Liv til Efterfølgelse. Det ved Paulus Helie, at: paa Flæskebænken vil jeg møget heller være Offer end Bødel, det er, jeg vil møget heller hænde Skade end gøre Skade (III 102).

I Samtiden, ikke mindre end i Fortiden, var der Brug for Mænd af denne Slags: »Vældige Mænd og mægtige Herrer fattes ikke andet end *Sandmænd*, der dennom burde og skulde rundelige paaminde og undervise udi al deres Brøst, og det kan dog ikke altid ske, naar (dvs. eftersom) hver Mand agter nu mer sit eget Gagn og Profit end han besinder anten Guds Fortørnelse eller og Herrens Salighed. Og fordi skaane de Herrerne, sig selv først til Synd og Sorg og dernæst Land og Rige til ubodelig Skade og Fordærve« (II 122).

Naar Paulus Helie blev en saadan *Sandmand* for sin Tid, skyldes det naturligvis først og fremmest hans voldsomme, sanddru, modige og fanatiske Natur; men det, at han gennem sine Studier har indlevet sig i Profeterne og Martyrerne og har taget dem til Forbillede, har haft sin Betydning.

(1528) S. 35. Svar paa Malmøbogen (1530) S. 57; IV: Om den hellige Messe (1531) S. 1. Om Canon (1531) S. 13. Biskoppernes Svar til de luth. Artikler (1533) S. 113 samt fra Skibykröniken, paa Dansk ved A. Heise 1890 (Skkr.), cfr. den latinske Tekst (Scriptores II 536—602).

Men vigtigere end Studiet er dog Forudsætningen: »*Jeg haffwer aff barndom væríd i closther*« (I 8).

Paulus Helie har allerede i Ungdommen følt consortium divinæ naturæ, den nære Forbindelse mellem Gud og hans eget Liv, Gud laante ham sin Kraft, var Sjæl i ham, og denne Forvisning har givet ham Troen paa, at han med rent Sind kunde bære de store Afsavn, det krævede at vandre ad »Fuldkommenhedens Vej«.

Han blev ved at have den Mening og Tro, at »det bør os, til Legemets Tvang, med en god og redelig Vilje, at gøre, først hvad Gud haver os budet udi Skriften, og dernæst hvad hans Statholdere her paa Jorden os ogsaa befale og biude, og besynderlig det som kan være vor syndige Krop og Vilje til Tvang, og naar vi dette gøre velvillige, da ere vi sandelig fri, fordi at Kristendommens Frihed hos os er ikke at gøre, hvad Legemet os raader (det kalde vi sand Trældom), men udaf Kærlighed og en god Vilje at gøre alt det, som Gud er taknemmeligt og vor Jævnkristen vildigt«.

Og han fortsætter: »Dersom vi kunne ikke alting gøre af Guds Kærlighed og Hjertens runde Vilje, da tykkes os være bedre og bestandigere vor Sjæl til Salighed, at vi nødes og tvinges til en Tid¹, saa længe vi ydermere fuldkommes in Kristo Jesu, end at vi skulle ubluelige synde baade mod Gud og Mennesken« (II 30).

»Klosterlevned, hvor det leves rettelig, er endnu den reneste Part af Kristendommen« (III 274). Afsavn — Renhed, Lydighed mod Gud, Fattigdom — var, hvad der førte til Guds Rige. Men ude i Verden herskede Vellyst, Hovmod og Girighed.

Fra Ungdommen af har Broder Paulus Helie været med i Kampen mod de onde Magter, Vellyst, Hovmod, Girighed, først og fremmest all then forbannede Gijrighed, den Synd, der besmitter og forkrænker alle gode Meninger (III 26). Vi skal følge ham i denne Kamp.

¹) Ved Bod, Anger og Faste.

Navnlig paa to Omraader mente Paulus Helie, at det var muligt at overføre noget af Klosterets Aand og Idealer til videre Krese: Fattigplejen og Skolen.

Fattigplejen har interesseret Paulus Helie saa meget, at han har skrevet en hel lille Bog derom: Huore krancke, mijslige, saare, arme og fattige Menniskir schule tracteris og besørgis (1528).

Naturligvis er det først og fremmest Kirkens Sag at sørge for de fattige, ja det er en af Kirkens vigtigste Op-gaver: »Kirckin haffuer guld oc ejendom icke till at gæmme, men till at wdskiifte, fattige mennischir till hielp oc trøst, at løse ther mett fattige oc wskyldige fanger. Kirckin haffuer inghe bædre oc tryggere kijster oc kontoor end arme mennischirs tomme oc hwngrw buge, hvad ther indlegges er well forwarett, oc thet tager huerckin fadebwr eller landtzknechte, ej heller gjirige arffwinge, ther aldrig kwnne mettis« (III 277).

Men Kravet om at sørge for den fattige, »Guds Fange«, »Guds Tempel og Bolig og Jesu Christi Lem« gælder alle, det er Kristenpligt, ja det er *over alting* os befalet at hjælpe og styrke dem. Alt, hvad vi har, er os betroet *till tror handt*, og vi er eller burde ikke være andet end fattige Menneskers Patroner (III 19).

Af den største Betydning er det, hvem der vælges til Hospitalets Forstander; han skal kunne »hugsuale thenom som ere bedrøffuede, græde met the grædindis, sørge medt the sørgindis, glæde sig met thenom som ere glade, oc i alle maade føie seg effter the kranckis lempe« (III 24). Man synes, man gennem disse menneskelige Ord føres ind i Paulus Helies egen Virksomhed.

Men endnu vigtigere end Fattigplejen er *Skolen*, »saa møghit som Sielen er yppere en Kroppen, saa er aandelig forskylding ther brugis Sielen til gode støre for Gudt, en then forskylding som er legomlig, oc brugis Kroppen til gode«.

Som overalt er det for Paulus Helie af største Betydning

at faa den rette Mand paa den rette Plads, og de Krav, han stiller til Lærerne, er da ogsaa store: Skoler og Studia maa have de Mestere som ikke alsomeneste ere lærde udi Bøger, men der ogsaa ere fromme og ærlige udi Levned, Dyder og gode Sæder, eftersom det er forgæves at kunne Bog og være udydig og skalkagtig (III 33).

Disse Skoler er af den største Betydning for Samfundet: Skulle vi have vise Bisper, lærde Præster, kloge Forstandere og Raad, mærkelige Sendebud, Prædikefædre og andre vise Mænd til Menigheds Bedste, som vi skulle bruge i Raadsvis til Menigheds Velfærd, ikke skulle vi have den- nom fra Ploven, ikke fra Kræmmer-Sække, ikke heller fra Hov-Tjeneste, men af Skolen skulle vi vente dennom, og des bedre Skolen er, des visere Mand giver hun os (III 33).

Skoler er saaledes Riget til Ære og Gavn.

Ogsaa for Ungdommens Forædling betyder de meget. »Vi fødes op blandt galne Piger og løsagtige Dreng, blandt Drankere og Doblere, Pibere og Legere, hvor vi se Hovmod og Gækkeri og høre megen ubekvemme Snak og Tale« (III 34). Men mod denne Verden danner Lærdommen et Værn, og Lærerne, der selv er retsindige, vise og kloge, kan indvirke paa de unge, der ere af Natur grove eller af uforsøgt hovmodige, og fordi redebon til Bulder og Ulydelse, saa de unge faar noget af deres Læreres Natur, og der deraf opstaar Endrægtighed og Eensindighed (III 35).

Den katolske Kirke lærte, at Legemet var avlet, men Sjælen skabt umiddelbart af Gud. For Broder Paulus har i denne Verdenskamp mellem Legeme og Sjæl Skoler og Studia været et af de bedste Vaaben.

2. KLOSTERET OG KIRKEN

I det 15. Aarhundrede havde der været bitre Kampe indenfor Tiggermunkene mellem en slappere Retning,

Konventualerne, og en strengere, Observanterne. I Midten af Aarhundredet havde Karmeliteren *Jean Soreth* ført de strenge Krav frem i sin Orden. Kampen havde været saa haard, at det mentes, at han var blevet forgiven af sine Modstandere.

Indenfor Karmeliterne herhjemme synes Observanterne at have sejret, og paa disses venstre Fløj stod Paulus Helie.

Den første Kampplads, Paulus Helie har haft, har været hans eget Sind, men hverken han selv eller andre har fortalt derom. Selv siger han: »Jeg huerkin haffuer eller begær nogen werdslig rigdom, wdhen daglig føde oc biæring, ther ieg wedt meg aldrig fattis« (II 200), og man har Lov til at mene, at han har overvundet sine Begæringer og har kæmpet sig frem til at blive et rent og uselvsk Menneske; hans Privatliv stod gennem alle Aarene uangrebet af hans bitre Modstandere.

Hans anden Kampplads var Klosteret.

Hvad han mener om dette, fortæller han os i Kapitlet *Om Tiggecloster* i *Mod Malmøbogen* (III 223 ff.):

Hvad der har ødelagt det rene Klosterliv, er, at den Strengthed, som Munkene ikke vilde holde, er blevet formildet ud af Pavens Magt, saa vi finge Lov at æde Kød og bygge Klostere udi Købstæderne, og ikke Klostere, men Paladser og Herresæder, i det Sted vi skulde haft ydmyge, lave og enfoldige Huse.

Paa Grund af de slappe Regler er Munkene blevet ringere: somme vore ogsaa meget forstokkede af Ladhed og Grovhed, at de havde hverken Liv eller Aand til nogen frugtsommelig Gerning og duede fordi til intet andet end at sove, sube og sætte.

Saa begyndte hver at sanke udi sin Pung. Al den forbannede Girighed er kommen af den Nød-Penning, der mange have længe søgt efter, dog hvermand finder hannem ikke.

De Tiggerbrødre, der er udsendt, har mere prædiket

sig selv end Gud, mere deres egen Digt og Mening end Guds Ord, mere deres egen Hellighed og Retfærdighed end Guds.

Hver vil være Herre for sig selv.

Men Paulus Helie blev kaldet til en større Kampplads end disse. I Aaret 1517 udgav han — i Anledning af Afladshandelen i Danmark — *De simoniaca pravitate*.

Skriftet er tabt, men et Stykke deraf har vi sikkert i følgende (fra Mod Malmø-Bogen III 99): »At Christus forjagede wdaff thet Jødische tempill, handell, kiøbmandschaff, oc wedtzlerij er een lerdom oc een wnderwiisning till att foriage oc fordriffue wdaff then hellige kircke, gijrighed, aager, swrfittighed¹, kiøbmandschaff, wedtzlerij, oc anden sliig mijshandell«.

Her er vi ved noget centralt for Paulus Helie. Ligesaa vigtigt, som det var for Hospitalerne og Skolerne at have de rette Forstandere og Lærere, ligesaa vigtigt var det for Kirken at have Bisper af den rette Aand, veri episcopi, ikke pseudepiscopi.

»Then stwndt ther gudfrøctige mendt, besoorne huer wedt sijn conscientze, skickede bisper oc prelater, wdaff Gudtz raadt, mett theris cristelige samburdt oc samtycke, paa then menige mandtz wægne, tha stodt thet well wdi then hellige kircke« (II 160).

Men naar andre Hensyn end Kirkens Vel er herskende, naar de store Herrer vil udstrække deres Haand mod Kirkens Embeder, naar Pungens Fylde, ikke Hjertets Renhed, er afgørende, naar der vælges en Fyrstens Tjener og ikke en Guds Tjener, da har Kirken tabt; hvor kan den vel kæmpe mod Girigheden ude i Verden, naar Girighed hersker indenfor dens Mure!

Skulde Kirken gennemføre sin Mission at fremme Guds Rige her paa Jorden, Renhed, Afkald, Kærlighed, var det nødvendigt, at Kirken selv var gennemtrængt af Gud,

¹) Havesyge.

og dette kunde kun ske, hvis Bisperne og dens øverste Styrere havde dødet Legemet, hvis ikke jordiske Begæringer, men kun divina natura levede i deres Hjerter.

3. STATEN

Hvad Betingelsen var for Statens Lykke efter Paulus Helies Mening, fremgaar tilstrækkelig tydeligt af den »Kort Begreb af Verdens Krøniken«, som han giver (II 198):

Hvad var Fyrstendømme udi den ganske Verden, fra den Tid Nero var Kejsere, og indtil Constantinus fik Regimenten, uden en Skalke Mængde, hvor en var værre end en anden og hængte paa Hvermands Lykke og Liv, Velværd og Salighed! og det skete dennom, fordi at de vilde hverken være Gud eller Mennesken lydige, ej heller anamme det Budskab, som dennom førtes paa Guds Vegne af de hellige Apostle og deres Efterkommere, som vore Bisper og Martyres. Alle vore de umilde Tyranner, grumme Løver, Ulve og Bjørne

Men siden at Constantinus blev Kejsere og Kristen, og Kirkens Prælater komme udi Agt og Ære, og Verden begyndte at regeres efter deres Raad og Sigelse, da kom der en kristelig Regimente udi Verden

Og aldrig stod Kristendommen udi bedre Pynte, end da han havde Silvestrum Pave regerendes med sig og lod sig af hanum sige. Og saa længe som den Hørsomme var i den hellige Kirke, at Verdsens Fyrster vore endrægtige med Kristi Statholdere her paa Jorden og ingen Ting paasloge uden deres Raad, da forøgedes Kristendommen, hvilket jeg maatte videlige nok beskrive af samme Constantini, Theodosii, Joviniani, Pipini, Caroli magni, Sancti Chanuti og Sancti Erics Historier og mange andre utallige Krøniker.

Hvad Paulus Helie kræver er da, at alle, lige fra menige Almue til *Fyrsten*, skal lyde Bispen — og Bispen atter Kristus, »saa kan eendrectighed wdi alle maade bewaaris«

(II 197). Hans Ideal er altsaa en teokratisk Stat, hvor den guddommelige Natur gennem Kirken og Bisperne hersker.

Men derfor opstiller han ogsaa det strenge moralske Krav: *»Christendoms furstedømme, være seg geestligt eller verdsligt, er icke welde eller magt, men een til siwn, welgierning, oc een kierlig befaling«* (II 204).

4. REX MIHI AMICUS

I 1517 oprettede Karmeliternes Provinsialmester Anders Christensen, Doktor i den hellige Ret, et Kollegium i St. Peders Stræde¹, hvor hans Hvidebrødre skulde kunne studere. Samme Aar tilsagde Kristian II Kollegiet St. Jørgens Kapel og Hospital, med den Forpligtelse, at Kollegiet skulde holde en Docent i Teologi ved Universitetet.

23. April 1519 afholdtes Karmeliterordenens Provinsmøde i Landskrone, hvor Paulus Helie, Hvidebroder i Helsingør, valgtes til Forstander for Kollegiet (og dermed til Docent ved Universitetet).

At Paulus Helie har været en fortræffelig Lærer, er uden for al Tvivl, opfyldt som han var af en brændende Interesse for sit Stof og sin Gerning. Hans egne Studier havde altid haft Liv for ham, og nu, han docerede, har hans Foredrag sikkert været præget af hans varme Interesse for Tidens Problemer. Det nære Samliv, som Kollegiet førte med sig, har i disse Aar ogsaa øget hans Indflydelse over de unge. »Jeg har unge Mennesker, der sætter stor Pris paa mig (fauentissimos adolescentes)«, skrev han i 1524; »de vil ikke taale, at min Klædning uden videre sønderrives, endsige da mit Rygte eller mit Navn« (I 183).

At Kongen i denne Tid var ham venligtsindet, derfor har vi hans egne Ord (tyrannus mihi ex olim amicus

¹) Dette staar sikkert i Forbindelse med, at der paa Karmeliternes Generalkapitel i Rom 1513 og Siena 1517 var blevet vedtaget, at der skulde oprettes Studiehuse i alle Ordensprovinser.

I 179). Paulus Helies Krav, at Studierne skulde drives Riget til Ære for at give det egnede Embedsmænd, maatte stemme med Kongens Ønsker, ligesom ogsaa Bestræbelserne for at rense Prædikenen, saa den kom til at hvile paa Bibelsteder, er i Samklang med Kongens nye Landslov (1521).

Paulus Helie havde da ogsaa Kongens Øre, for saa vidt denne undertiden kunde æske hans Mening. Saaledes adspurgte han ham engang alvorligt om hans Mening om Luther og hans Lærdomme. Tidspunktet har vist været lige efter Kongens Hjemkomst fra Stockholm (Febr. 1520), da han traf de vigtige Bestemmelser at forbyde Offentliggørelsen af Bandullen mod Luther, at forny Henvendelsen til Wittemberg om Universitetslærere derfra, og at lade Reinhard optræde som Prædikant i Nikolaj Kirke.

Paulus Helie gav et skarpt antiluthersk Svar (I 179).

Om Lektor Pouls Stilling til Kongen, da han tiltraadte sit betydningsfulde Embede, ved vi egentlig intet. Men samme Aar begyndte en Række Begivenheder, der maatte sætte ham i Bevægelse.

10. Dec. 1519 var Erkebisp Birger død, og allerede d. 16. havde Kapitlet valgt Aage Sparre, men

15. Januar 1520 gennemtvinger Kongen sin Mand, Jørgen Skodborg.

3. Marts 1520 fordrer han Bornholm og Aahus af Erkebispstolen og vil eventuelt bruge Vold.

7. Nov. 1520 henrettes Bisperne af Strangnäs og Skara (foruden de andre fornemme Svenskere), og derefter indtrænges Didrik Slagheck i Skara (og Jens Andersen Beldenak i Strängnäs).

3. Februar 1521 Mordet paa Abbeden og Munkene i Nydala Kloster.

Foraaret 1521 indtrænges Slotskommandanten Hans Mule paa Bispestolen i Oslo.

Juni 1521 maa Erik Walkendorf, Kirkens Pryd, forlade

Erkebisperstolen i Throndhjem og gaa i Landflygtighed.

Efteraaaret 1521 afsættes Jørgen Skodborg, der var blevet en Kirkens Vogter, og flygter til Rom.

25. Nov. 1521 indføres Didrik Slagheck som Erkebisp.

Naturligvis fyldte disse Begivenheder Paulus Helie med den største Sorg og Harme, han var jo ramt i sin aandelige Livsnerve.

Skinbiskopper i Stedet for sande Biskopper. »I den Grad var vor, det vil sige den kristne Religions hellige Handlinger disse Skinbiskopper forhadte, at de fuldstændig foragtedes af dem lige til Mysterierne selv. Biskoppernes Titler, Udmærkelsestegn, prægtige Optog, Hædersbevisninger, Privilegier, Skattefriheder og Herligheder, Besiddelser, Godser og prægtige Slotte, ja, det var de begærlige nok efter, og Besiddelsen heraf hævdede de med Brask og med Bram, men Biskoppernes Embedspligter gave de sig ikke af med«, skrev han senere (Skkr. 162).

Mod hvem har nu Paulus Helies Forbitrelse vendt sig?

Næppe endnu mod Kongen selv. Maaske har han — p. Gr. a. tidligere Tids fælles Interesser og Maal og den Gunst, han havde nydt — kunnet haabe paa ham og tænke som den gamle landflygtige Erik Walkendorf skrev fra Rom: »Hans Naade er dydelig og god nok, naar blot han haver gode Raadgivere«.

Men ihvert Fald: selv om han, paa Grund af sit iltre Sind og hele retliniede Personlighed, var saa slet en Taktiker som næsten tænkeligt, har han forstaaet, at skulde Kirken atter faa bedre Kaar, kunde det kun ske, hvis Kongen vilde det. Og desuden havde han set, hvorledes Kongen forandrede Stilling til Jens Andersen Belde-nak og Didrik Slagheck; der maatte være Haab om at vinde ham.

Saa vendte sig da hele hans Forbitrelse mod Kongens Raadgivere, først og fremmest mod *Didrik Slagheck*, han var Skyld i Forbrydelserne.

Paulus Helie havde fulgt ham fra den Gang, han (1517) kom ind i Danmark som Afladskræmmer, Arcimbolds Famulus. Det er ham, han først og fremmest tænker paa, naar han skriver: »Denne Sendelse var saa forargelig, at den ved sin tøjlesløse Frækhed udslykkede al Fromhed og Guds frygt, fordi den var falden i Hænderne paa Kommissionærer, der havde styrtet sig selv i Fordærvelsens Dyb ved deres Overdaadighed, Pragtløst, Ærgærrighed, Vellyst, Velleavn og utallige andre Laster« (Skkr. 55).

Didrik Slaghecks senere Liv havde svaret hertil: han forraadte sin Herre og blev af Sigbrit anbefalet til Kristian II, »til hvem han tilsidst blev nøje knyttet ved den skændige Føjelighed, hvormed han lod sig bruge til Iværksættelsen af alskens Uretfærdighed, og saaledes blev det ham, der ikke blot tilskyndede og raadede til samme Konges tyranniske Gerninger, men ogsaa bragte dem til Udførelse Han var dog i den Grad blevet hævet til Hæder og Værdighed af samme Kong Kristian, at han først var blevet stillet som en Slags Statholder i Spidsen for hele Sverrigs Rige, og senere blev denne Blodhund, skønt han paa den ynkeligste Maade havde røgtet saa højt et Hverv, med Vold indtrængt i Erkebispedømmet i Lund og Bispedømmet i Skara, for at han skulde forestaa disse to Kirker som Hyrde og Tilsynsmand, denne Forbryder, der havde gjort sig fortjent til Galgen og Helvede« (Skkr. 70).

Man forstaar Paulus Helies hvidglødende Harm: Didrik Slagheck repræsenterede det Princip, som han maatte bekæmpe paa Liv og Død; med ham havde Girighed, Hovmod og Vellyst taget Plads paa Erkebispesædet. Den Kilde, der skulde bringe det danske Folk Helse, var ved at blive forgiftet.

5. EN KRISTEN FYRSTES LÆRE

D. 24. Jan. 1522 henrettedes Didrik Slagheck. Arvefjenden paa Baalet — betød det et Omslag? kunde der ventes bedre Kaar for Kirken og Gudsriget?

I hvert Fald har Paulus Helie ved denne Tid bestemt at sætte hele sin Person ind paa at bevæge Kongen til et Systemskifte.

Saa tilskrev han da Kongen sine modige Ord:

To Aar forleden sendte Eders Naade mig en Bog, bedendes, at jeg samme Bog skulde udsætte paa Danske. Men jeg fornå, at denne mere lærte at gøre Synd end at bedre og aflægge. Dertil blandes og meget Snak og Skvalder i samme Bog, og fordi var hun ikke værd at udsætte paa Danske.

Imidlertid kom mig den Bog i Sind, der Doktor Erasmus Rotherodamus havde digtet og skrevet til højbaaren Fyrste Karl, som kaldes paa Latine *Institutio principis christiani*¹ og maa siges paa Danske En kristen Fyrstes Lære. Og er samme Bog i Sandhed saa kristelig, at intet kan mer bekomme en kristen Konge end vide og læse samme Bog heller og lade læse af de Mænd for sig, der Sanningen haver kær foruden Smiger. Og enddog at hun er skreven af Erasmo, da er hun dog uden Tvivl digtet af den Helligaand, der tal den største Part, som i Bogen staar Dertil er hun saa mærkelig, at uden hendes Lærdom da kan ingen kristelige regere Land og Rige, fordi hun er baade bevist af Skriften og dertil føjet og skikket efter den Lejlighed, som nu findes i Verdenss Regimente.

Jeg saa, at mange Klerke havde samme Bog i Hænder og af hende finge stor Visdom, og mest i de Stykker, der Konger burde at vide. Dog ingen turde dem paa-minde. Konger og store Herre have alting uden Sand-mænd; thi have de allermest gode Bøger behov, hvilke som kristelige foruden Blussel og Rædsel paaminde os i alle vore Gerninger.

Hidtil har Paulus Helie talt om de Bøger, der kæm-pede med i den store Verdenskamp, den Bog, han *skulde* oversætte (Paludan-Müller har — vist med rette — ment,

¹) 1516.

at det har været en latinsk Oversættelse af Machiavellis *Il principe* 1513), og den Bog, han *vilde* oversætte. Nu gaar han over til at tale om de dertil svarende to Typer af Mænd:

»De ere ikke alle tro Venner, der ere Kongetjenere. Og fordi siger Sanctus Bernardus, at vi skulle ikke befale vor Salighed dem, der vore Personer elsker, men dem, som deres egen Sjæl haver kær. Den, som ikke er sig god, han kan aldrig være en anden rettelige tro.

For saadan Sag haver jeg udsæt samme Bog Thi beder jeg Eders Naade ydmygelige at tage dette mit føje Arbejde til Takke og anamme det i den Agt, som det gjort er. Somme skænke Eders Naade Guld og dyre Stene, og somme tjene i Krig og Orlog. Men min Formue er ikke større, end hun kan føje Blæk og Papir afstedkomme. Dog haabes mig det af ikke mindre Kærlighed, end mange vove Hals og Liv for Eders Naade«.

Dernæst anbefaler han Kongen at overvinde sig til at læse Bogen — til Lykke for Danmark og ham selv:

»Jeg beder Eders Naade, for Guds Skyld, at Bogen ikke straks bortlægges, om ikke alle Ting ere behagelige i alle Maade (*dette siges om Formen, men gælder ogsaa Indholdet*), videndes, at det, som (vel maaske) med det første er haardt og ubehageligt, bliver dog med Tiden let og behageligt nok. Gud, som alle Naade giver, det unde, at alle kristen Fyrster vilde lade denne Bog for sig læse til Ende af de Mænd, der Gud frygte og redeligt Skel have, heller og vilde hende selve læse i det Sted som de deres Bønnebøger overlæse. Da haabes mig, at deres Riger skulle blive stadigere¹ og Gud mere taknemmelige.

Gud unde Eders Naade saa at regere dette forgængelige Rige, at I maa faa Part udi Himmeriges Rige med den barmhjertige Gud, som bør at være alle Kongers Eksempel i deres Regimente, om hun skal være foruden Straf«.

¹) Sigter vel til Sveriges Tab.

Demonstrativt dateres Fortalen: 24. Januarij anno Dominij 1522, quo die videmus flebilem exitum magistri Theoderici igni combusti

og der sluttes med et direkte Angreb paa *Fordærverne*, Sigbrit, Hans Mikkelsen og de andre Skalker:

quo supplicio sunt digni omnes, qui animos principum falsis opinionibus contaminant atque corrumpunt.

Saa taler da den Helligaand gennem Erasmus' Kongespejl til Hans Naade:

Du skalt ikke mene, at Kristus han er udi Sædvane Den er ikke kristen, der alsomeneste er døbt heller smurt, heller og hører Messe, men den som Kristum haver kær af al sit Hjerte og betør det udvortes med kristelige og gode Gerninger . . . Er det saa, at du begær af dine Undersaatte, at de skulle vide din Lov og holde hende, møget mer da skalt du det begære af dig selv, at du skalt lære Jesu Kristi din Kejsers Lov og hende med Gerning fuldkomme (I 28).

Derfor kræves den stærkeste Ansvarsfølelse og *Afkald*, Fyrsten maa leve for de andre, intet fordre for sig selv:

Og naar du overser dine Stæder og Land, da skalt du ikke saa tænke: Det er i min Magt at gøre af dem, hvad jeg lyster. Men vil du tænke det, som en god Herre staar vel, da skal du saa tænke: Disse Ting ere mig antvorte *til troer Hand*, thi bør mig saa at vaage derover, at de i min Befaling kunne forbedres og ikke forarges (I 58).

Ethvert Menneske er født med Frihed, Trældom er mod Naturen.

Naar som kristen Kærlighed binder Kongen og Folket til Hobe, da hører alting Kongen til, naar som Behov gøres. En god Fyrste begær intet af sine Undersaatte, uden naar Land og Riges Gavn og Nytte trænger hanum dertil. Tværtimod, hvor som Vold og Magt bruges og ikke Velvillighed, ihvor møget han tager af dem, da haver

han mindre end intet. Ingen faar mer end den, som intet biuder og godt forskylder (I 65).

Had forhverver han med Haardhed, Vold, Forhaanelse, Stumhed og Rov, og møget kan Had snarere begyndes, end det kan stilles, naar det er begyndt. Thi skal en Konge i alle Maade gøre sit Flid dertil, at han ikke falder af sine Undersaattes Kærlighed. Og tro mig i Sandhed, at den haver faa Svende, som ikke haver sit Folkets Yndest. Tværtimod, menige Mænds gode Vilje og Kærlighed flyr man sig med Barmhjertighed, lystig Tale, Retfærdighed, bekvem Omgængelse og god Vilje (I 101).

Op mod *den kristne Fyrste* er stillet *Tyrannen*.

Gud, paa det han skulde ikke regere ingen uvillig, da gav han baade Mennesken og sine Engle fri Vilkaar, at hans Rige kunde være des mærkeligere. Dog er der mange, der mene sig deraf at være mægtige, om de holde saa deres Borgere under Tvang med Rædsel, at de kunde biude over dem som over uskellige Kreatur (I 62).

De, som med ubarmhjertig Beskatning æde deres Folk heller ogsaa af Grumhed slaar dem ihjel, heller og af deres Hovmod sætter sine Undersaatte i Livsfare, de bruge fri Borgere møget slemmere end menige Folk deres Trælle, heller end Kødmangere det Fæ, han slagter (I 39).

En Konge, som intet andet gør og ikke andet tænker, end hvorledes han kan tvinge mange Penninge af sine Undersaatte, heller med sin Lov og Omslag tilhobeskrabe stor Rigdom og sælge mange Embede, hvad heller skal han kaldes en Konge heller og en Købmand, heller og det, som sandest er, en Røvere (I 66).

En Tyrans Regering vil kun vare kort:

Og som der siges i gammel Tale: Naar Strengen er for møget ragt, da brister han snarlige, saa sker det og, naar Folkens Taalmodighed er overvunden, da vendes hun omkring til Bulder og Opstød, hvilket som i fordom Tid haver fordærvet og tilintetgjort mærkelig Kongerige (I 108).

Det er ogsaa, som Erasmus Rotherodamus understøttede Paulus Helie i hans Advarsel og Tilskyndelse med Hensyn til de Mænd, der burde staa raadgivende ved Kongens Side.

Advarselen:

Men i Sandhed da er ingen Kongens mindre Ven end den, som med slemt Smiger kogler hanum og drager af det, som godt er og ret, som raader hanum til Orlog og til at beskatte sin Undersaatte og lærer hanum Tyranne Stykker og gør hanum hadelig og usynlig for hver Mand. Dette er Forræderi, og ikke een Pine værd, men mange (I 131).

Tilskyndelsen:

Og findes nogen blandt alle din Hob, som mærkelig ere og udvalgt, den skalt du have altid hos dig, hvilken som er god og haver sit Fæderneland kært (I 58).

Værket blev ikke trykt (det skete først 1534). Men der er for mig — ud fra Paulus Helies Karakter — ingen Tvivl om, at han har gjort Skridtet fuldt ud og virkelig sendt det til Kongen. At han i Fortalen beder Kongen om at lade sig Bogen forelæse af de Mænd, »der Sanningen haver kær foruden Smiger« og senere »af de Mænd, der Gud frygte og redeligt Skel have«, tyder paa, at han har haabet, at Kongen vilde skænke Bogen saa megen Opmærksomhed, at han vilde tale om den med ham selv eller andre »Sandmænd«.

6. DEN HELLIGE BIRGITTES SPAADOM

I »Svar til Kong Göstaff« skriver Paulus Helie (II 298):

Jeg maatte her vel indføre de Exempel udaf Sankte Birgittes Bøger, som ere aabenbarlige nok skete i disse tri Kongerige, Danmark, Sverige og Norge, men fordi at en stor Part af denom ere endnu i Live, som samme

Profetier ere anrørendes, da lader jeg dermed betemme¹, at de skulle ikke komme udi mer Foragt, om de benævndes hver og en ved sit Navn og sine Gerninger. Som det gik udi det gammel Testament, saa gaar det endnu, at de tro mindst paa Profetier, som samme Profet[i]er ere mest anrørendes.

Desværre lader Paulus Helie os nøjes med denne halvkvædne Vise.

Noget mere Besked faar vi af *Hans Svaning* (født 1503) i hans *Christiernus II, Daniae rex* (trykt 1658) S. 158:

»For at faa Kongen til at tænke paa frivillig at gribe Flugten udspreder de [misfornøjede] alle Vegne en Del Rygter om den hellige Birgittes Spaadom, hun som paa Blad 177, Kapitel 78 i sine »revelationes extravagantes« (Eftersletten af Aabenbaringerne) om de 5 Konger² forkynder, at hun har ondt ved rigtig at faa Øje paa og skue den sjette, men forudsiger, at han bør drives i Landflygtighed eller paa anden Maade styrtes.

Men ligesom Kristian ikke bevægedes af de Varsler, hvor frygtelige de end var, som gik forud for hans Bryllup, saaledes tog han saa godt som intet Hensyn til Birgittes Spaadomme og Aabenbaringer, som hun drømte om Natten og forsikrede, at hun ikke kunde blive fri for at huske ganske tydeligt om Dagen, og han vilde ikke gaa ind paa nogen Fortolkning af dem.

Og dog var der adskillige ved Dyd og Lærdom fremragende Mænd, som f. Eks. Karmeliteren Paulus Eliae ja endog Magister Christophorus Raunsbergensis og mange andre, hvem Kong Kristian bad om at fortolke den hellige Birgittes nævnte Kapitel, de bevidnede tydeligt, at Kong Kristian fik den 6. Plads blandt de Konger, som Birgitte havde profeteret om, og derfor forsikrede de, at han ifølge Birgittes Spaadom burde frygte Landflygtighed og Fængsel.

¹) Staa hen.

²) D. e. svenske Konger efter Magnus Smek.

Men disse Fortolkninger gjorde aldeles intet Indtryk paa Kongen. Gentagne Gange lo han dem ud og plejede da at spørge dem: eftersom den saa sandfærdige Birgitte havde varslet om hans Landflygtighed, hvad hun da vel havde drømt om hans Hjemkomst?«

Nu er Svaning ikke nogen første Klasses Kilde. Gram siger om ham: »Jeg forbeholder mig alle Tider hans Circumstancer at undersøge og paadømme og vil ikke raade nogen til at sætte Tro til enten Aarstal eller Navne eller Aarsager, som han foregiver til Ting, og deslige Biomstændigheder, førend de have examineret dem til Gavns. Thi udi sligt forlod han sig for meget nu paa sin egen Hukommelse, nu paa andres og slumpede saa til at skrive undertiden hvad ret var, undertiden ikke«. Men Meddelelsen fra Paulus Helie, en af Hovedpersonerne, giver hans Relationer nogen Rygrad, saa man kan gøre et Forsøg paa at bygge det sandsynlige Handlingsforløb op.

Anvendelsen paa Kristian II af Birgittes Spaadom om den 6. svenske Konge er naturligvis opstaaet i Sverige som et Led i Løsrivelseskampen, og der har ifølge Sagens Natur fra først af kun været Tale om Fordrivelse fra Sverige. Men Spaadommen er derpaa blevet grebet ogsaa af hans danske Modstandere som gældende ogsaa Landflygtighed fra hans Hjemland.

Profetien lyder: »Guds Søn siger: ». . . Nu giver jeg dig Besked om den 6. Konge, som vil bringe Forvirring til Lands og til Vands og vil bedrøve Almuen og vil udgyde uskyldigt Blod, og som har foregrebet min Hævn med sine frække Hænder, i den Grad at hvis han ikke snarest tager sig i Agt, vil min Dom komme over ham, og han vil forlade Riget i Oprør, og det vil gaa, som skrevet staar: de saar Vellyst og Storm, og de vil høste Oprør og Smerte¹. — Og ikke blot vil jeg ovenfra gæste det Rige, men ogsaa rige og store Stater; thi jeg vil oprejse

¹) Ordsprogene 22, 8.

en hungrende, som vil opæde alt det attraaværdige, de har (*desiderabilia eorum*), indre Ulykker vil ikke udeblive, og Kiv vil trives. Gække vil herske, og de gamle, de kloge vil sænke deres Hoveder, Hæder og Sandhed vil strækkes til Jorden, indtil han vil komme, som vil forsonse min Vrede, og som til Værn for Retfærdighed og Miskundhed ikke vil skaane sig selv.

Nu var denne Spaadom ikke helt ufarlig, da den blev troet i vide Krese, og Kongen har da kaldt Lektor Poul, sin tro Christofer Ravensberg¹ og maaske andre til sig for at æske deres Mening.

Paulus Helie har sagt:

»Og ikke blot vil jeg ovenfra gæste dit Rige, men ogsaa rige og store Stater«. Hvad kan dette sidste være andet end Danmark? Og her vil Gud oprejse en hungrende, som vil opæde alt det attraaværdige, de har, indre Ulykker vil ikke udeblive, og Kiv vil trives. Det er sket, og Guds Rige foragtes, Girighed behersker alt, Kiv, hvorhen man ser. Ve over dem, der fordærver og besmitter Fyrsternes Sind med svigefulde Meninger.

Naar slige Raadgivere staar ved Kongens Side, er det saa underligt, at man kan tro, at Birgittes 6. Konge, »som vil bringe Forvirring til Lands og til Vands og vil bedrøve Almuen og vil udgyde uskyldigt Blod«, skulde være Eders Naade?

Men Herren er langmodig; han siger: *hvis han ikke snarest tager sig i Agt*

Til Fyrster og Prælater sendes almindelige Guds Aabenbarelse, at de kunne og maatte det onde undgaa, der Gud os høder saa med, at han er dog altid redebon til at bortvende, hves Plage han haver os truet med, naar vi bedre og aflægge de Synder, som have opvakt Guds Vrede. Ingen Aabenbaring sendes udaf Gud med

¹⁾ En af vore tidligste Humanister, opførte latinske Komedier med Studenterne. 1518 Universitetets Rektor. Fulgte Kristian II i Landflygtighed, men udsonede sig senere med de nye Magthavere.

Hötsel, Modgang, Plage, Sorg og Bedrøvelse, i den Mening, at hun skal visselige ske, *men der ligger altid Vilkaar hos*, om saa er, at de Synder ikke bedres og aflægges, som have forskyldt saa strenge Aabenbaring (II 298).

Lad atter de gamle, de kloge løfte deres Hoveder, lyt til dem, som deres egen Sjæl haver kær, de rette Sandmænd, saa vil Hæder og Sandhed rejse sig fra Jorden. Naar Kongen vil blive den rette Tilsiumsmand og føre et *kristeligt* Regimente, saa vil Herrens Vrede forsones.

Men hvis Forandringen ikke sker, da vil Hævnen komme, saa sikkert som Gud er til, thi: de gode Engle, som føre Guds Budskab kunne ikke liuge, og fordi kan der ikke have noget Tvivl paa deres Aabenbarelse, som i Sandhed fremføre Guds Budskab af den hellig Aands Raad og Befaling; da

vil min Dom komme over ham, og han vil forlade Riget i Oprør, og det vil gaa, som skrevet staar: de saar Vellyst og Storm, og de vil høste Oprør og Smerte.

Magister Christofer Ravensbergs Ord har ligeledes indeholdt Advarsler mod de Ulykker, hvormed den hellige Birgitte truede den 6. Konge — altsaa Kristian II.

Kongen har stillet sig ganske afvisende overfor Profetien (II 42). Han har spottende sagt, at hvad Birgitte havde drømt om Natten, det skrev hun om Dagen, og at der var en anden Profet, der havde

varet hanum ad, det han skulde vorde landflygtig af Danmark, men skulde da igenkomme og faa Overhaand mod denom, som hanum uddreve, og straffe hver ved sine Gerninger (II 89).

Ingen Antydning er os overleveret om, hvorledes Kongen optog Lektor Pouls Udlægning. Men saa meget er sikkert, at efter denne Paulus Helies Udtydning og Glose paa den hellige Birgittes Tekst, var den Tid forbi, da han kunde tale om: *rex mihi amicus*.

Snart skulde han blive hans *capitalis inimicus*.

At han nu — om ikke før — var Genstand for Sigbrits voldsomme Had, er evident og — forstaaeligt.

7. HERODES OG HERODIAS

Didrik Slaghecks Henrettelse 24. Januar 1522 bragte ingen Forandring i Kristian II's kirkelige Politik. Det blev snart klart, at det kun var for at forsone Rom for Drabet paa de to Bisper i Stockholm, at »Blodhunden« var blevet dømt til Galge og Baal, og Kristian gik sin Vej videre frem — uden at tage det ringeste Hensyn til den dristige Sandmand Paulus Helies Ord og Raad:

Kort efter Henrettelsen stævnedes Kongen 6 af de skaanske Domherrer til København og lod dem saa kaste i et haardt Fængsel. Saaledes tvunget maatte Erkebispstolen afstaa Bornholm og Aahus.

23. Februar 1522 indsattes Johan Veze til Erkebisp. »Kongen bar sig saa afsindig ad, at han hellere vilde indsatte en stundesløs Vindmager, Døgenigt og Rænkesmed, en fremmed og udlændisk¹ Person end en brav og god Mand, der var valgt med alles Samtykke²«, saaledes lyder Paulus Helies Dom om denne Handling (Skkr.).

I April forlangtes der af Kirken en Skat paa $\frac{1}{3}$ af alle faste Indtægter og lige saa meget af Formuen — det som skulde være de fattiges Penge.

Den hellige Kirkes Fald stundede til.

Efterhaanden i disse Maaneder er Paulus Helie blevet klar over, at ethvert Haab om, at Kristian II kunde blive en kristen Fyrste var forgæves, han var en *Tyran* og som saadan mod Gud, og Broder Poul handlede saa derefter.

I Begyndelsen af August var den lybske Flaade sejlet ud. Den havde ødelagt Hammershus og stukket Helsingør

¹) Veze var fra Wesel i Kleve.

²) Aage Sparre.

i Brand, og nu laa den for København. Man ventede en Landgang, og Kongen havde samlet en Hær, der laa i Lejr tæt uden for Byen.

Paa en af disse bevægede Dage — det var St. Hans' Halshuggelsesdag d. 29. August — stod Broder Poul paa Prædikestolen i Slotskirken og talte for Kongen (coram Rege) over Dagens Tekst¹:

¹) Den følgende Beretning i Skkr. fremtræder som et Indskud: Lige i Forvejen har der været talt om Begivenhederne, *die beati Joannis baptiste*, 1526. Paulus Helie var af den kirkerøveriske Kong Frederik kaldt op paa Slottet for at sige sin Mening om Lutheriet. Da han, frit men maadeholdent, har holdt sin Prædiken, bliver han paa Slotspladsen overfaldet med Skældsord og Trusler af en larmende Skare, saa man nær havde slaæet ham ihjel. Saa fortsættes der: »*Netop paa samme Dag* i Aaret 1522, da samme Broder Paulus Helie prædikede paa samme Slot for Kong Kristian, den vidt berømte Tyran, om Herodes' og hans Bolerske Herodias' Grusomhed, blev samme Tyran saa forbitret over hans Fritalenhed, at han den følgende Fredag tilbagekaldte det Gavebrev, hvorved han havde skænket St. Jørgens Hospital . . . som en Besiddelse for evig Tid til Karmeliternes Kollegium, som samme Poul den Gang var Forstander for«.

Den nøjagtige Datering af denne sidste Begivenhed, om den er sket 24. Juni, Johannes' Fødselsdag, eller 29. August, hans Halshuggelses Dag, har voldt nogen Vanskelighed. *Heise* meddeler (Overs. af Skkr. S. 117 A. 2), at Frederik I i 1526 var i København 24. Juni, men derimod ikke 29. August. *Hoc eodem die* (1522) maatte da betyde 24. Juni. Men *Teksten* (Paulus Helie concionaretur de Herodis ac adultere Herodiadis crudelitate) taler ligesaa tydeligt for det modsatte, at det maa være 29. August.

Nu er det imidlertid ganske klart, at Paulus Helie har bygget den indskudte Skildring op parallelt med den første: hist som her staar *homo liber* overfor *tyrannus* og maa bøde for sin frie Tale med Spe og Skade. Den første Fortælling slutter med Moralen: Talis erat fides *Principum* illius seculi, hvor Pluralisformen knytter den anden til.

Ogsaa denne slutter med en Moral: Sic non tanguntur montes, nisi statim fumigaverint. Her mærker man ogsaa den stilistiske Parallellisme: talis — sic. Denne er særlig mærkbar i Begyndelsen af den indskudte Skildring: *Hoc eodem die*, Anno Domini MDXXII. cum *idem* Frater Paulus Helie concionaretur in *dicta* arce. Det ligger da nær at antage, at Humanisten Paulus Helie i sin stilistiske Glæde har taget sig en lille Frihed: Parallellismen, som var der, at begge Begivenheder

Herodes havde hørt *Johannes den Døber*, og han hørte ham gerne, saa der var Haab om, at Gud skulde raade i hans Hjerter.

Men *Herodes'* Forbindelse med *Herodias* — mod Guds Lov — ødelagde ham.

Hendes Datter besnærede ham, saa han svor: »Bed mig om, hvad du vil, og jeg vil give dig det«, og gennem hende forlangte da *Herodias Johannes' Hoved* paa et Fad.

Kongen blev meget bedrøvet, men for *Edernes Skyld*, og for dem, der laa til Bords med ham, gav han Befalingen.

Ved den onde Kvindes Tilskyndelse havde Kongen vist Troløshed og Grusomhed, og han havde spottet det hellige og vendt sig bort fra Gud.

Men Gud lader sig ikke spotte: snart efter var *Herodes afsat*, maatte flygte til et fjernt Land, og hans Rige fik en værdigere.

I *Udtydningen og Glosen*, der er fulgt paa Ordene i den hellige Læst, har de stærkeste Angreb været rettet paa dem, qui animos principum falsis opinionibus contaminant atque corrumpunt, her samlet om *Sigbrit*, om hvem der i denne Tid stod Rædsel, og som hadedes af høj og lav. Men i Modsætning til tidligere har Kongens Person her ikke været skilt ud fra *Sigbrit* og de andre, *han er nu deres Redskab*, derfor mod Guds Rige og *hjemfalden til Guds snarlige Straf*, som alle Tyranner.

var sket »paa St. Johannes' Dag« har han her i disse Omgivelser forstærket til, at det var paa samme Dag.

Antagelsen, at Talen mod Kristian II er holdt 29. August, vinder i Sandsynlighed, naar vi ser nærmere paa Fortællingen: Den følgende Fredag (proxima sexta feria) tilbagekaldte Kongen Gavebrevet. Denne *Fredag* vilde være ganske umotiveret, hvis ikke ogsaa Prædiken om *Herodes og Herodias* var holdt paa en Fredag; i modsat Fald vilde et Udtryk som: kort Tid derefter eller faa Dage derefter være blevet brugt. Men den 29. August 1522 var netop en Fredag (medens 24. Juni var en Tirsdag). Ogsaa inden for selve Fortællingen finder man saaledes Parallelisme: idem tyrannus, idem Paulus, sexta feria — sexta feria.

Antagelsen: 29. August har altsaa overvejende Sandsynlighed for sig.

Aldrig havde saa dristige Ord lydt i Kongens Øren. Denne Prædiken var i Virkeligheden det første Opsigelsesbrev, han modtog, og det var ikke listet ind i en Handske, men slyngedes for hans Fod.

Paulus Helie flygtede — *capitis metu* — benyttende sig af Forvirringen i Byen, nu Fjenden var foran Portene — sikkert lige efter *Gudstjenesten*.

Ugedagen derefter, Fredag d. 4. September, tilbagekaldte Kongen det Gavebrev, ved hvilket han havde skænket St. Jørgens Hospital til Karmeliternes Kollegium. Derved var Paulus Helie brødløs; men sit Liv og sin farlige Tunge og Pen havde han i Behold.

8. ANKLAGEREGISTERET

Paulus Helie flygtede til Jylland.

I Skibbykrøniken siges der om *Tyge Krabbe*: »Der synes ikke at være nogen, der har kæmpet saa tappert som han for at forsvare Danmarks Rige mod Kong Kristians, Søren Nordbys og de øvrige i Riget indtrængte Fjenders Voldsherredømme« (S. 105). Der var ogsaa senere et nært Samarbejde mellem de to, det katolske Rigsraadspartis Fører og Religionens ivrigste Forsvarer. Til Tyge Krabbe skrev Helie 1527 om en christelig Undervisning om Luthers Handel, og samtidig med at Paulus Helie skrev sit »Svar til Kong Gøstaff« (1528), sendte Tyge Krabbe denne et Brev, hvor han advarede ham mod Lutheriet. Det var ogsaa ham, der i 1526 fik udvirket, at Paulus Helie kom til at prædike paa Slottet for Frederik I om Lutheriet.

Til Tyge Krabbe til Bustrup i Salling, der snart blev — eller maaske allerede var — Hovedmanden i Sammensværgelsen mod Kongen, er Paulus Helie da maaske flygtet.

Herovre i Jylland har Paulus Helie saa levet Efteraaret og Vinteren under den samme Psykose af Rædsel for, hvad »Tyrannen« vilde gøre, som de andre.

Allerede lige efter det stockholmske Blodbad gik der Rygter om, at Kongen havde givet Sigbrit Bud om, at hugge Halsen paa de Herrer, der var sejlet hjem, før han havde givet Tilladelse, og kun den Omstændighed, at Modvind sinkede dem, saa Kongen kom hjem før de, reddede deres Liv (Svar til Hans Mikkelsen I 95).

Nu stævnedes Kongen Rigets Raader til Kalundborg (4. Nov.) »i den Hensigt at dræbe dem alle paa een Gang« (Skkr. 91).

Da de ikke kom, bød han de jyske Raader til sig i Julen. De lovede at komme, men holdt sig hjemme.

Endelig tilsagde han dem at komme til Møde i Aarhus (25. Jan. 1523). »Af et almindelig udbredt Rygte erfarede *Nørrejyderne*, at Kong Kristian vilde komme til Aarhus med en stor Troppestyrke, som nylig var hidkaldt fra Tyskland, og at Kærrebøsser, Bøssekrudt og Kugler førtes i Forvejen, hvormed han vilde tage Straf over dem, dersom de flygtede til deres Borge« (Skkr. 92).

At man i Kredse, der var fjendtlige mod Kongen, har levet i en stadig Frygt for et Blodbad, er forstaaeligt og naturligt, og at de ikke turde stole paa Kristian II ligesaa; i Stockholm havde han siddet til Bords med dem, han to Dage senere lod føre til Skafottet.

Paulus Helie vidste nok, hvad Skæbne han fik, om Kongens Arm naaede ham.

Men samtidig er hans Haab vokset om, at Tyrannens Regimente stundede mod sin Ende, saa der atter kunde oprinde gode Tider for den hellige Kirke og Danmark.

Paulus Helie i Modstandernes Lejr blev Kristian II en farlig Mand; hans Pen vejede mere til end det tungeste Sværd.

I Epistola ad Petrum Ivari (3. Nov. 1524) nævner Paulus Helie en *catalogus accusationum aduersus regem Christiernum* (I 180).

I Skibbykrøniken findes der et Indskud, (Scriptores II

570,28—575,25), der ganske bryder Handlingens Gang. Dette er denne *catalogus accusationum* (i noget udvidet Form).

Det meste af dette Anklageregister genfindes ordret i Indledningen til Frederik I's jyske Haandfæstning af 26. Marts 1523 (og i den endelige af 3. August s. A.), der saaledes vistnok nogenlunde gengiver den oprindelige Tekst med Paulus Helies danske Ord.

Alt dette er tidligere paavist.

Senere i samme Brev staar der (I 181): *In fuga regis Christierni interpellatus a quibusdam magnis uiris edidi commentarium in uulgari lingua super literis illis, quibus regni magistratus defectionis causas prodidit.*

Om denne *commentarius* mener *Engelstoft* (Nyt hist. Tskr. II, 1848, S. 69), at det skulde være en nærmere Forklaring, skrevet til Folket, til den »Aaarsag hvuorfore« Rigsraadet brød med Kongen (fra Sommeren 1523), som var skrevet med Udlandet for Øje. Denne *commentarius* skulde saa være gaaet tabt.

C. Paludan-Müller derimod hævder (Hist. Tskr. III. Række 1. B. 30), at det store Afsnit om Kristian II i Svar til Hans Mikkelsen (1527) oprindelig skulde være denne »Forklaring« og altsaa være skrevet 1523.

Begge Meninger er gale.

I Skkr. fortælles der om de Sammensvorne i Viborg, efter at de havde modtaget Kongens Tilsigelse om Aarhus-mødet 25. Jan. (Script. II 575): *Communibus litteris missis, significabant eidem justissimas defectionis atque rebellionis causas.*

Dette Brev kan kun være de jyske Raaders Opsigelsesbrev af 20. Jan. (der af Mogens Munk bragtes til Kongen).

Gaar vi til selve dette, finder vi følgende Slutning (Hvitfeldts Krønike II 1652. S. 1198): »Thi skal det være Gud og alle Mennisker . . . aabenbarligt, at vi ere høyligen trengd til, *for fornæffnde Articklers skyld*, . . . op at sige Eders Naade den Huldskaff og Mandskaff vi Ed.

Naade tilsagt haffver, huilckit vi ocsaa her med giøre aldeles, *for disse Articklers skyld* oc fleere«.

I denne sammenfattende Slutning siges altsaa defec-tionis causas to Gange paa Dansk.

Paa Grund af denne nøje Overensstemmelse kan det siges med Sikkerhed, at *Kommentaren er skrevet til det korte, i Hast forrammede Opsigelsesbrev af 20. Januar*, og deraf følger atter, at den overhovedet ikke er noget nyt Værk, men er *identisk med* den i Brevet til Peder Iversen tidligere nævnte *catalogus accusationum*, der jo kunde føres tilbage til 26. Marts 1523.

Rigsraadernes Opsigelsesbrev af 20. Januar 1523 har en ganske anden Karakter end Sammensværgelsesbrevet af 21. December 1522. De er saa forskellige, m. H. t. hvad Hovedvægten lægges paa, at det maa formodes, at det ikke er de samme, der har haft det afgørende Ord før Bruddet og under selve Bruddet.

I Sammensværgelsesbrevet anklages Kongen først og fremmest for sine Synder mod Kirken og Religionen, »for hvilket Alt vi sandelig besinde kunne, at den evige Gud haver ganske haardelig straffet disse to Riger i syv Aar med Pestilens, Sygdom, Armod, Feide, Krig, Orlov og umildt Herskab«. Bruddet paa Haandfæstningen nævnes overhovedet ikke.

Opsigelsesbrevet derimod er et udpræget verdsligt Dokumēt. Hovedvægten lægges paa, at Kongen ikke har holdt sin Reces. Gud nævnes kun en passant (det skal være Gud og alle Mennesker . . . aabenbarligt).

20. Januar modtog de Sammensvorne, der havde søgt sammen i Viborg, Kongens Indbydelse til Aarhus, og samme Dag udfærdigede de deres Opsigelsesbrev. Dette bærer da ogsaa Præg af at være blevet til i stor Hast. De egentlige Anklagepunkter fylde kun en 15—20 Linier, og det er tilfældige Enkeltheder, der nævnes. Omtrent ligesaa megen Plads indtager deres Undskyldninger for,

at de ikke følger Indbydelsen: de frygter en Banket som hin i Stockholm og venter sig alt af Sigbrits Had.

Der var da al mulig Grund for dem til at ønske en »Kommentar« til dette Hastværksarbejde, der grundigt og systematisk kunde opregne Kongens Synderegister. Dertil var den øvede Agitator og ildfulde Sjæl Paulus Helie den rette Mand. Til ham, der sikkert opholdt sig i Viborg i Følge med en af de jyske Stormænd, er da Opfordringen straks blevet rettet, og han har af karsken Bælg og med ilende Pen givet sig i Lag med Opgaven. Saaledes blev Anklageregisteret til.

Anklageregisteret har — som man kan læse det i Indledningen til Haandfæstningen af 26. Marts 1523 (Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv 2. B. 1856) — følgende Artikler:

- A. 1) Kætteri, 2) Drabet paa Bisperne i Stockholm 3) Munkene i Nydala, 4) Henrettelsen af Didrik Slagheck, 5) Overgreb overfor Karl af Hamar, 6) Jens Andersen Beldenak og 7) Lunde Kapitel. 8) Ingen Erkebiskopper i Norden. Ledige Bispestole.
- B. 1) Drabet paa den norske Rigsraad Knut Knutson, 2) de danske Herrer Torben Oxe o. fl., 3) de svenske Raader i Stockholm.
- C. 1) Skatter, 2) Berøvelse af Privilegier, 3) Sigbrits Tilsidesættelser, 4) Slotsloven, 5) Inddragen af udenlandsk Stridsmagt.
- D. Overgreb mod Købstedmænd og Bønder.

Det sidste Punkt er dog kun lige berørt. Rigsraaderne havde samme Dag, 20. Januar, ladet udfærdige et stærkt agitatorisk aabent Brev for at kalde Almuen til Vaaben. — Paulus Helies Kommentar havde sin Mission andre Steder.

Naturligvis har Paulus Helie til en vis Grad her skrevet med paaholden Pen. Det var jo et Skrift af stor politisk

Betydning, der sikkert har været sendt til flere af Rigsraaderne og de mere betydende Mænd for at bevæge dem til at opgive Tyrannens Sag, saa de »magni viri«, der rettede Opfordringen til ham, har nok selv villet bestemme, hvad der skulde staa i dette deres egentlige Forsvarsskrift.

Anklageregisterets Indhold har derfor kun lidet af Paulus Helies Særegenheder — udover det, som han havde tilfælles med de øvrige Sammensvorne: Hadefuldheden, som de af fuldgyldige Grunde nærede mod Kongen, og Hangen til agitatoriske Overdrivelser, som den bevægede Tid skabte — det er vanskeligt at se, hvad der er bevidst og hvad ubevidst.

Derimod er Formen naturligvis ganske hans egen. Selvfølgelig maatte han benytte de tørre, ensformige Overgange fra Artikel til Artikel *item* eller *szo*, men de enkelte Artikler er med stor Virkning knyttet sammen ved et Slags *Omkvæd*. Saaledes hedder det Gang paa Gang om dem, der led Overlast: »som kom tiill hanns nade i gode tro og loffue paa hanns nadis breff oc scriffuelssze«; næsten i hver Artikel lider man ondt: »for vdhen skyld, brøde, dom, nade oc rett«, og Kristian II handler Gang paa Gang: »emod sin konninglig eed, loffuitt, sworitt oc beseglitt recess«.

Anklagerne slaar stærkt; men intetsteds findes der et eneste direkte nedsættende Ord om Kongen; det er dog vist ikke Paulus Helies Fortjeneste.

Noget derefter, senest Efteraaret 1524, oversatte han, efter Opfordring af en Biskop, Anklageregisteret paa Latin, og denne hans Oversættelse blev i mere end 50 Afskrifter sendt ud til Gejstligheden. Her benyttede han Lejligheden til at sætte adskilligt til; saa at sige alle Artiklerne om Overgreb mod Kirken og dens Personer er blevet stærkt udvidet.

Omtrent ved samme Tid indføjede han »Kommentaren«

i Skibykrøniken, nu altsaa paa Latin, idet han, nu eller senere, yderligere tilføjede en Del.

I disse senere Tilføjelser er der ingen Mangel paa direkte nedsættende Bemærkninger (»I den Grad kogte denne Blodhunds Hjerter (sangvinarium pectus) af Raseri og Tyranni«).

9. RIMKRØNIKEN

Nogen Tid — sikkert kort Tid — efter Kongens For drivelse havde Paulus Helie digtet *Kristian II's Rimkrønike*.

Naar han har valgt denne Form, kan hans Forkærlighed som historisk interesseret for Rimkrøniken have spillet ind. Men først og fremmest har det været, fordi Rimkrøniken var saa almindelig kendt og yndet — det var jo den første Bog, der blev trykt i Danmark (1493) —, at det kunde bidrage til videre Udbredelse af Paulus Helies Digt. — Det gav ogsaa en egen Troværdighed, var altsaa af en vis agitatorisk Vægt, at Kristian II selv, i Jeg-Form, fortalte om sine Synder.

Bortset fra Formen er der naturligvis ingen som helst Lighed mellem den lidenskabsløse, rolige Rimkrønike og Paulus Helies harniskklædte Digt.

Hensigten med Digtet har for Paulus Helie udelukkende været Agitation. Nok var Kristian II fordrevet, men dermed var Sejren ikke endeligt vundet. Foreløbig førtes Striden om *Opinionen*, og Mening udtaltes skarpt mod Mening, Ørnevisen mod Paulus Helies Rimkrønike.

Medens Paulus Helie i Følge Sagens Natur i »Kommentaren« gaar fra det ene konkrete Tilfælde til det andet, er det i Rimkrøniken kun i ringe Grad bestemte Tilfælde, der fremdrages, og der nævnes ikke et eneste Navn paa nogen af dem, der led Overlast.

For at faa Kongen skildret som Tyrannen bruger Paulus Helie ogsaa her stærke Ord om hans *Grusomhed* og *Troløs-*

hed (navnlig paa Grundlag af Blodbadene i Stockholm og Nydala).

Men til disse to Mærker paa Tyrannen har Paulus Helie her føjet et tredje: hans *Girighed*.

Om Sigbrit hedder det: Hun hugged i Holland og røved i Norge — men Kristian II overgaar sin Læremester:

. . . Alle denom, der havde Agt
Begærede jeg at være ødelagt,
Paa det at alting skulde komme til mig,
Og ingen skulde have noget godt for sig.

Derfor gaar det ud over *Kirken*:

Kirken og hendes Personer fordrev jeg mange Lund,
Og dertil bruget jeg mange falske Fund.
Jeg lod mig være Herre over alt mit Rige,
Fordi vilde jeg ingen Mand vige . . .
Jeg skøtte ej Kirkens Lov eller Fred,
Hendes Privilegier lagde jeg ned.
Det Kirken vaar givet af gode Mænd
havde jeg agt fraa hende at vend'.

Og *Adelen*:

Jeg mente saa bedst at hævne min Harm,
At naar jeg gjorde Adelen fattig og arm,
At naar som jeg vilde slaa dennom for Fod,
Daa kunde de ej staa mig imod.

Værst har Kongens Girighed dog plaget *Bonden*:

Jeg tog Skat af alt det, Bonden aatte,
Fordi kunde vi ej blive sotte.
Jeg sparde ej Gaas, som laa paa Rede,
Thi bleve de Bønder saa saare vrede.
Faar, Køer, Øg og Heste
Maatte de alle til mig fæste
Og dertil af alt det, Penninge galddt,
Vaare det enten Mel eller Malt.

Saaledes bliver Kristian Tyran enestaaende i Verdenshistorien:

Om de Gerninger, jeg haver gjort
Ynker og undrer baade Himmel og Jord.
Udiblandt alle Tyranner fandtes ikke min Lige,
Fordi vil jeg ingen i Grumhed vige.
Falaris, Silla, Nero og andre mange
De kunne mig ikke nærmere gange
Udi Tyranni Stykke og mange onde Gerning
End Es kan gaa en Ses paa Terning.

I Rimkrøniken, hvor Paulus Helie jo ikke længere skriver med paaholden Pen, men hvor han helt kan give sig selv, siger han os straks i Begyndelsen — som det jo maatte være i en Rimkrønike — hvad der er det centrale i Kongens Regering, Ulykken i hans Liv:

*Hvilken som Gud forsmaar i allen Stund
Og hader den hellige Kirke i Grund,
Gud giver hannum hverken Lyk eller rolig Liv,
Men evig Fejde og daglig Kiv.*

Og i Tilslutning hertil, som Resultat af hans Tyranni, ender da ogsaa Rimkrøniken med at fastslaa:

Nu er jeg rømmet af Dannemark ud,
Fordi jeg agted hverken Mand ej Gud.
Fremtiden lover ikke bedre end Nutiden:
Nu raader mig Gud, hvor det vil gange;
Jeg frygter, som spaaet er af lange;

nemlig af den hellige Birgitte i hendes Spaadom om den 6. svenske Konge, den Profeti, Lektor Poul for et Aarstid siden havde tydet som den sidste og kraftigste Advarsel for Kongen, mihi ex olim amicus.

10. SVAR TIL HANS MIKKELSEN

I 1524 udsendtes Kristian IIs Oversættelse af det nye Testamente. Denne var af *Hans Mikkelsen* forsynet med

en evangelisk Fortale, som gav Anledning til Paulus Helies *Svar til Hans Mikkelsen* (dateret Lørdagen før 1. Advents Søndag 1526).

I sin Fortale indblander Hans Mikkelsen imidlertid ogsaa Politik; han taler om: de uforstandige Prædikere og Blindførere, som vandre midt udi Døden og Fordømmelsen, saa levende som de gaa, som de have bevist med mangehaande Frugt. Og nu særdeles, idet somme have saa utilbørligen forsmået deres rette baarne Herre og Fyrste, kongelige Majestæt Konning Christiern etc., som dennom vor given af Gud.

Dette giver Paulus Helie Lejlighed til hans udførlige Opgør med Kristian II og hans Regering. Kampen mod Kongen var forhaabentlig afsluttet, nu gjaldt det Kampen for *Eftermælet*:

Dersom vi kunde, vore vi hanum gerne i dette Svar foruden. Men vor Uskyldighed maa vi da ikke tie, at vore Børn kunde have det i Skrift, der de med kunde undervise deres Efterkommere og aarsage deres Forældre.

Naar Paulus Helie her bruger vi-Form, taler han selvfølgelig formelt i »de uforstandige Prædikeres og Blindføreres« Navn, der gjorde Oprør mod Kongen. Men Svaret er i saa høj Grad præget af ham selv, at vi roligt kan sige, at det først og fremmest er Paulus Helies Grunde, der aabenbares os, Grunde, der dog naturligvis har været delt af flere eller færre af de andre¹.

I Dagene efter 20. Januar 1523 havde han skrevet sit Anklageregister, den officielle Kommentar til Oprøret; nu, tre Aar senere, skriver han sin *mere personlige Kommentar*.

¹) Under Titlen »Bispernes Udskrivelse og Forantvording« aftrykker Hvitfeldt — med de nødvendige Forandringer — dette Paulus Helies Svar (II S. 1231). Der er imidlertid ingen Tvivl om — og har da heller ikke været det — at Svaret til Hans Mikkelsen — med den direkte Tiltale og de kraftige personlige Angreb — er det primære, og der er intet, der tyder paa Diktat fra »Bisperne«.

Det siger sig selv, at det ikke er ved de konkrete Anklager, »Svaret« har Betydning; der er naturligvis Anklageregisteret Hovedskriftet¹.

Ej heller kan det være ved den Skildring, der gives af Kongen som Tyran; her er naturligvis Rimkrøniken Hovedskriftet. I Svaret gives der de samme Mærker: Grusomhed, Troløshed og hans »ubegrivelige«, »usieelige« Girighed.

Det er paa to andre Punkter, »Svaret« har Betydning: det giver os Paulus Helies Kongeideal, og det fortæller os om de Motiver, der udfra almindelige, mere teoretiske Synspunkter, drev Paulus Helie (og andre) til Frafaldet.

Som saa ofte ellers henter Paulus Helie sig »Beviser« fra det gamle Testamente: Du sier, at han vor os given af Gud; saa var og Saul given af Gud det jødiske Folk, men det angrede hannum siden, han blev Gud ulydig og uhørsommelig, og fordi skilte han baade hannum og hans Børn ved det jødiske Rige og gav det David og hans Efterkommere. Lad saa være, at Gud gav os Konning Christiern for en Herre og en Konge, men den samme Gud af sin Barmhertighed haver ogsaa skilt os ved den umilde Mand (II 75).

Men Paulus Helie er i det hele taget mod Kongedømmet direkte af Gud. Skal man faa en Konge med de rette Egenskaber og det rette Sind, da maa det være ved *Valg*, som vi da ogsaa har det herhjemme: Du vel vedst, Hans Mikkelsen, hves Frihed Danmarks Rige haver af arilde Tid til at udkaare sig en Konge og en Fyrste, der skulde regere over det ganske Rige.

¹) Som et Kuriosum skal det dog nævnes, at Paulus Helie ikke blot omtaler Blodbadet i *Stockholm*, men ogsaa rejser Sigtelse om et paatænkt Blodbad i *København* (se S. 267) og et Blodbad i *Oslo*: »Vi tale intet om det Brev, vi have alle set, som Konning Christiern skrev til Mester Hans Mule, at han skulde forsamle det norske Raad og lejde dennom til sig, om de vilde ikke ellers komme, og saa forraade deres Hals, naar de vaare kommen« (II 95).

Naar han er valgt, da er det ikke hans Fødsel, der giver hans Stilling Vægt og Anseelse, men hans Regimenter, om det er *kristeligt og ærligt*.

Her er vi ved Paulus Helies *Kongeideal*. Kongen skal ikke være: en vældig Herre over noget Rige, men en *Tilsiunsmænd*, der haver annammet samme Rige til troer Hand.

Han har tre hellige Pligter: 1) at oppeholde en menig Fred 2) at pleje hver Mands Skel og Ret 3) sig uden nogen besynderlige Gavn og Profit — den menige Mand til Lykke og Gavn, ædel og uædel, rig og fattig, Mand og Kvinde, liden og stor, Borgere og Udlædinge, Folket, alle. »Den som vil være øverst iblandt eder, han skal være alles edre Tjenere«, har Kristus sagt.

Først da er hans Styre ret kristeligt Regimente.

Som Aarsager til Rejsningen staar for Paulus Helie naturligvis først det Brud paa Tilsagn og Eder, der var tilsagt og svoret Rigets Raad, ogsaa den hellige Kirkes Forstandere.

Men ikke blot Rigets Frihed var krænket, ogsaa den enkeltes:

Koning Christiern vilde ikke alsomeneste være Herre over Danmarks Krone, men over alt det, som udi Riget var, hvad heller det hørte til Ridderskabet eller og den menige Mand. Han indførte denne Tyranne Røst i Danmark: Giv mig af mit eget.

Han indførte en Skat »til evig Tid« paa to Gylden af hver Mand, og da de ikke vilde samtykke det, begyndte han at gaa efter deres Velfærd. Af frie Mænd vilde han gøre Trælle ved at tage deres Ejendom fra dem, skønt dog en Bonde har samme Ret til sit Eje som en Konge til sit Rige.

Men fuldt saa meget som for »den Tro vi ere vort Fædreland pligtige« har det været for »den Lydelse vi ere vor Gud og Skabere pligtige«, at Paulus Helie har sat sig op imod Kristian II.

Kampen mod Kongen føler han som en Kamp for Guds-riget, og havde han og de andre ikke været med, havde de været Guds aabenbare Forrædere.

Derfor har Frafaldet været en Gud velbehagelig Gerning, og Paulus Helie slutter da ogsaa sit Svar med: »Os bliver Gud saa god og gunstig, at han vil afslette mange af vore daglige Synder for den Kærlighed vi have til Guds Retfærdighed, at vi, hanum til Ære og saa mange bedrøvede Hjerte til Trøst og Hugsvalelse, vilde ikke længer fordrage det ynkelige og ukristelige, skadelige og fordærvelige Regimente, der Konning Christiern . . . havde ført her ind udi Riget, *mod Guds Lov* og alle redelige Skikke« (II 96).

Hvis man stadig havde fulgt Kong Kristian, var man selv kommet i det Ondes Vold, og Valget har derfor ikke været svært:

Fordi Konning Christiern var sig ikke alsomeneste selv ond, men vilde gøre os onde med sig og bruge os udi Synd, til Kætteri, Mord, Vold, Overlast og til at give Magt og stadfæste alle hans ukristelige Gerninger, da burde os mer at lyde Gud end hanum.

Det, der fortryder Paulus Helie og ligesindede, er ikke, at de brød med Kong Kristian, men at det skete *saa sent*:

Fordi han holdt hverken Gud eller os Love, da vore vi hanum ikke heller Love pligtige, og have vi noget brudt Gud imod, paa Konning Christierns Vegne, da er det ikke andet, end at vi holdt hanum for længe med Love og tilstedte, at han saa længe brugede hans Tyranni og ukristelige Regimente, udi hvilket vi ere saare brødige for Gud, uden de gode Mænd, som hanum rundelike paamindte, dog han blev deraf ikke des bedre, men de ere da for Gud aarsage.

Først da skete Bruddet, da de var i aabenbar Livsfare:

Det ved Gud, at hves vi have gjort mod Konning Christiern, have vi ikke gjort af Kede eller nogen Løragtighed,

men af aabenbare Nød . . ., at vi ville fordettinge vor Hals . . ., der han gik efter.

Paulus Helie huskede godt, da han flygtede fra Kongen, *capitis metu*.

Og ligesom deres *Grunde* har været fuldgylldige, har deres *Fremgangsmaade* været aaben og ærlig: aabenlys Afhyldning, ikke lønligt Drab:

For den Sag have vi ærlige figtet mod hanum, med tilbørlig Advarsel, at han eller nogen anden kristen Fyrste skulde ikke sie, at vi have hemmelige eller forrædelige mord eller dræbt vor Konge, af et lønligt Had eller for anden besynderlig Vild . . . Tror du ikke, at dersom vi vilde værdige handlet med hanum, at vi kunde ikke have ladet en køn og hårdig Karl taget hanum af Dage og slaget hans Hjerter sønder i hans Bug, som i gammel Tid og adskillige Land er gjort mod vældige Tyranner af kønne, djærve Mænd . . . Vi handlede ikke med hanum efter hans Forskyldning men som kristet Folk burde at gøre, og ærlige Mænd vel staar. Vi ere næst Guds Hjælp og have været ærlige Mænd. Saa ville vi og gerne dø med Æren; at vore Efterkommere skulle ikke for vor Skyld . . . slaas for Hovedet af nogle de Gerninger, der vi have gjort i denne Forhandling mod Konning Christiern, *Rigens Fjende og Fordærvere*.

Ikke vi forjog ham, men Guds retfærdige Dom og hans egen skyldige og mistrygge Conscience.

Gud haver dømt imellom hanum og os en retfærdig Dom og skilt os ved den forgiftige Pestilentse.

11. EPILOG

Paulus Helie er et Barn af sin Tid, idet han er stærkt paavirket af Humanismen, særlig Erasmus Rotterdamus. Fra ham har han de Farver, hvormed Billederne af »den kristne Fyrste« og »Tyrannen« er malede, og efter hans

Eksempel stiller han dristigt de humanistiske Idealer op som Forbillede for Jordens Mægtige for ogsaa paa den Maade at bekæmpe det Onde.

Fra Humanismen har han ogsaa den varme Interesse for Skole og Studium, thi Lærdom vil rense Ens egen Karakter, og man vil saa være i Stand til at indvirke forædlende paa en større Kres.

Som saa mange af Humanisterne hørte han ogsaa til Præ-reformationens Mænd, der vilde Reformere indenfor Kirken.

Men i endnu højere Grad bunder Paulus Helie dog i Fortiden, som den Kirkens Mand han er. »Jeg haver af Barndom været i Kloster«.

Altid i sine bedste Tider havde Kirken kæmpet mod Raahed, Ufred og Uretfærdighed. Skulde den sejre i denne Kamp for Gudsriget, maatte den staa over den verdslige Magt. Gud havde betroet den de to Sværd, den gejstlige Magts og den verdslige Magts, og det sidste havde den *laant ud* til Konger og Fyrster. Kirken var Forvalter af Naademidlerne og Vejviser til Salighed, og kun hvis de, der førte Regimentet, fulgte deres Raad, hos hvem *consortium divinæ naturæ* var stærkest, kunde der være Haab om Held og Lykke.

For disse aarhundredgamle Krav om Kirkens Dominans over den verdslige Magt er Paulus Helie, som vi har set (S. 249), Repræsentant.

Men en Fare truede og havde altid truet: naar Kirkens Magt voksede, kunde den selv blive besmittet af den Verdslighed, den havde bekæmpet, saa Begær bredte sig inden for Kirkens og Klosterets Mure og forurenede og besmittede Sindet hos dem, der skulde vandre ad Fuldkommenhedens Vej.

Men i Tidernes Løb var der da altid fremstaaet Mænd eller Kvinder med rene og brændende Sind, der elskede Kirken og hadede dens Brøst, og som satte deres Liv ind paa at faa udjaget den urene Aand.

Til denne Type hørte Paulus Helie.

Der er tre »Slag« Mennesker. Det første er Kætterne, som vil træde al Kristendoms Hellighed plat under Fødder. Det andet er dem, som ingen Misbrug vil erkende i Kirken. Om dem siger han: De læse, sjunge, bede, vaage, faste og arbejde, men dog saa at dennom fattes Kærlighed, Renhed, Miskund, Fromhed, Livsalighed og Retsindighed, hvilke Dyder foruden al legomlig og udvortes Gudelighed er plat uduelig til den Sjæletrøst, som Salighed giver (III 63).

Men foruden disse er der saa *det tredie Slag*: De ere nogle gode og retsindige Mænd, . . . der ere begærendes, at det som er kristeligt og redeligt maa stadfæstes, blive bestandigt og have Magt, men det som er ukristeligt og uredeligt af Girighed, Mishandel og Misbrug forvandlet eller forbistret maa enten aflægges eller og forbedres og reformeres, saa at Synd og syndig Handel maatte af Kristendommen forstyrres og forjages Desligest at Dyd og Ære under en retsindig og eensindig Kristendom kunde fordes og formeres, baade Gud til Lov og Menne-sken til en Forvarsel, Skjold og Skærm mod alle Synder og syndige Aarsager.

Til dette *tredie Slag*, dem for hvem Katolicismen var levende og en Livssag, og som vilde *den rene Kirke*, hørte Paulus Helie, fra sin første Fremtræden og til han helt forsvinder.

Sjældent har nogen Mand i vor Historie kæmpet saa ivrigt og brændende for den rene Kirke og dens Ideers Dominans i Regering og Samfund som Broder Paulus Helie, og aldrig har nogen udtalt sin Hengivenhed for den almindelige Kirke trods alle dens Brøst og Mangler saa varmt som han, nu dens Sol var ved at slukkes.

Men Paulus Helie er ikke blot en Lærling af Humanis-men og et Barn af Klosteret.

Toto pectore ac propemodum ex ui horrebam tyranni-dem ac impietatem, siger han selv (3. Nov. 1524).

Ex ui. Der har været en Magt i ham, stærkere end han selv, der tvang ham til at nære Afsky for Tyranni og Ufromhed (to Begreber, der laa hinanden nær, Tyranni var jo Modsætningen til det kristelige Regimente), og Følelsen af dette Modsætningsforhold fyldte ham ganske (*toto pectore*).

Disse Ord er skrevet i Tiden kort efter Kristian IIs Fordrivelse, da de Sammensvorne ellers var optaget af graadigt at høste Frugterne af deres Rebellion, de indeholder Motivet til *hans* Deltagelse, med berettiget Stolt-hed kan han sige: »Disse Stykker (Kommentaren) har jeg skrevet udelukkende af Medlidenhed med de fortrykte (pauperum), uden nogetsomhelst Haab om personlig For-del«. Han havde ydet værdifulde Tjenester, men han udnyttede — sikkert som den eneste — ikke Situationen, han kæmpede mod det Onde kun for det Godes Skyld.

Dette oplagte Tilfælde er symptomatisk for *Idealisten* Paulus Helie.

Men i Kampen, som han altid begyndte *ex ui* og førte *toto pectore*, var han saa overbevist om, at Gud var med ham og i ham, og at den største Ulykke, som tænkes kunde, Sjælenes Fortabelse, vilde blive Følgen, om hans Modstandere sejrede, de gennem hvis Mund den Onde talte, at han blev — og maatte blive — *Fanatikeren*. Som han — naturnødvendigt kan man sige — ikke kunde se nogetsomhelst andet hos Kristian II end Tyrannen, var hans Modstandere i det hele taget altid *kun* onde, begærlige og bundfordærvede Personer og deres Meninger *kun* Satans Værk. Forøvrigt ganske som Luther, Calvin og hans danske Modstandere. Fælles med disse havde Paulus Helies ogsaa den voldsomme Form, der svarede til det voldsomme Sind.

Kampen mod Kristian II, som vi her har fulgt i hele dens Udvikling, er ikke noget isoleret i Paulus Helies Liv, men karakteristisk for det centrale hos ham.

Hans vigtigste Kampe og Modsætningsforhold er følgende:

Kamp mod Simoni.

Kamp mod Kristian II.

Modsætningsforhold til Stormændene¹.

Kamp mod Reformatorerne.

Kamp mod Frederik I.

Kamp mod Biskop Joachim Rønnow².

Livsnerven i hans Kamp saavel mod Kristian II som overalt er Bekæmpelsen af »Legemet«, Girighed, Hovmod og Vellyst, særlig den usielige Girighed³.

Som Jean Soreth, Karmeliterordenens store Reformator, havde forlangt det for et Par Generationer siden, at man skulde begynde Reformationen med *sig selv*, saaledes har ogsaa Observanten Broder Paulus Helie først stillet de store Krav til *sig selv*: Der ligger stor Magt oppaa, at hvert Menneske besinder sin egen Brøst og hende raader Bod,

¹) Allerede nogle Maaneder efter Kristian IIs Fordrivelse (30. Sept.) skrev Paulus Helie: »Eens Girighed er det ikke vanskeligt at mætte, men at tilfredsstille manges umættelige Begærlighed er en Umulighed. Og Rigets Øvrighed og Raader ere i saa høj Grad blevne sig selv ulige, at de snarere fortjene enhver anden Benævnelse end den, som de gøre Fordring paa ifølge deres høje Anerække« (d. e.: ærlige og velbyrdige Mænd) og senere taler han om, at Adelen efterligner Kong Kristians Voldsfærd (I 164).

²) Joachim Rønnow havde brudt sin Haandfæstning til sit Raad, Kapitlet, som Paulus Helie stod i Tjeneste hos, og søgte at tilegne sig Bispestolens Ejendomme.

³) I disse Laster har ogsaa Kætteri — og dermed de religiøse Stridigheder — deres Udspring:

Deraf er alle Kætteri . . . begyndte og udraabte, at deres Mestere og Paafindere ikke lode sig nøje med gammel Mening, Underskede og Undervisning paa Skrift, Tro og Lærdom og have fordi paa disse Ting gjort sig selv et nyt Tykke og Mening, dertil berørte stundom af *Hovmod*, stundom af *Girighed*, og ofte af andre besynderlige Sager, der dem ere til Vilde, kunne førde og fremme nogle ny Fund og Anslag, enten sig selv til *Vellyst* og Gode eller og andre til Vilje og Tjeneste (IV 116).

af sin yderste Formue begærendes dertil Hjælp med et inderligt Hjærte af Gud (II 161).

Klosterlivet, med dets Krav om Fattigdom, Lydighed, Renhed, *Afkald* overfor alle Legemets stærke Begæringer, har for ham været den stærkeste Afglans af divina natura, et Liv i glad og villig Resignation, et Liv *for andre*.

Verdenskampen staar imellem Guds Rige og Satans Rige, vilde Paulus Helie sige — mellem Begærlighed og Afkald, Egoisme og Altruisme vilde vi maaske kunne sige, naar vi ser med Paulus Helies Øjne.

Det Sted, hvor Gudsriget først helt skal sejre, maa være indenfor den almindelige Kirke, derfor maa *den* reformeres og renses — og forsvares, naar den angribes og forurenes. Naar denne Reformation er gennemført, skal Kirken dominere over det verdslige Samfund, men dette sidste blev, af nærliggende Grunde, kun til en Teori for Paulus Helie.

Som Paulus Helie stillede store Krav til sig selv, stillede han ogsaa store Krav til andre:

Hvadsomhelst der kan ikke bruges til noger Mands Salighed og Guds Lov, da skal det velvilligen overgives. Og han skal *saa* bruge Gods og Rente, at han besinder sig ikke at være nogen myndig Herre over det, han besidder, men en *Tilsynsmand*, der ikke skal eller maa anderledes bruge, hves han haver og besidder, end efter Herrens Vilje, der haver hanum antvortet samme Gods og Ejendom til troer Hand og besynderlig at skifte blandt sine Lemmer, som tørvtige ere (II 148).

Dette Krav er rettet til *hvert kristent Menneske*.

Paulus Helie gik da ogsaa fra Nederlag til Nederlag. Kun i Kampen mod Kristian II kom han tilfældigvis paa de sejrendes Side, men straks stødte han ogsaa her paa sin gamle Fjende, Girigheden, i sin egen Lejr, hos dem, han lige havde kæmpet sammen med.

Da han havde skrevet en Belæring og Advarsel til Raadet i Randers, blev hans Brev naglet til Pælen.

Denne Handling er symbolsk for, hvorledes hans Budskab blev modtaget. Girigheden bredte sig, saa Paulus Helie tilsidst syntes, den herskede overalt, og fortvivlet maa udbryde: I den Grad havde Satan Overvægten i dette Danmarks Rige, og det er som en paa alle Punkter slagen Mand, at Paulus Helie forsvinder.

Om han er død i Landflygtighed eller herhjemme, er ligegyldigt, aandelig landflygtig var han i hvert Fald tilsidst, og hjemløs maa han, med det Sind som han havde, have følt sig i mange Aar.

Dilexi justitiam et odi iniquitatem; propterea morior in exilio.

Disse Ord er sagt af Gregor VII, men de kunde godt være udtalt af Paulus Helie, den Mand, der delvis levede paa og for de samme Ideer som den store Kirkens Reformator.

Hvad gav nu Livet — foruden de mange Nederlag — til den Mand, der — ikke blot mod Kristian II men overalt — kæmpede *ex ui et toto pectore* mod det, han følte var *tyrannis ac impietas*?

Det gav ham Glæden over Udfoldelsen af hans rige Evner i en Kamp, som han sikkert elskede, som den Kampens Mand han var. Det var vel ogsaa den, der skulde til for at kalde disse Kræfter frem; hvis det ikke havde været en saa udpræget Kamptid, Paulus Helie levede i, var hans Navn sandsynligvis død med ham selv.

Det gav ham endvidere en klippefast Tro paa — trods Nederlagene — at hans Sag tilsidst vilde sejre. Guds Straf var allerede kommet over hans tyranniske og ugudelige Modstandere; selv om de havde sejret, havde Guds Straf naaet dem i Døden; og hvis den ikke allerede havde ramt dem, var det kun, fordi den endnu tøvede en Stund.

Men den bedste Gave, Livet har givet den baade af de

stive Katoliker og Protestanterne forkætrede Paulus Helie — Poul Vendekaabe! — har været en fast og urokkelig Overbevisning, der har fulgt ham fra hans første til hans sidste Færd.

Med den er fulgt den Ro i Sindet og Sikkerhed, som det at være sig selv tro giver:

Efterdi en Svend, som haver lovet og tilsagt sin Herre en tro og villig Tjeneste, er pligtig at gaa i Døden for sin Herres Hals og gøre hanum anden sømmelig Tjeneste, sig til stor Besværing, hvi bør ikke ogsaa det at holdes, som loves Gud med en fri Vilje, ikke derudi anseendes nogen timelig Løn besynderlige, men den himmelske Løn, som er Guds evige Rige? (II 329).

Trods Nederlag og Frafald har Broder Poul ikke følt sig alene. Fra Kristendommens tidligste Tid og gennem de mange Aarhundreder havde der stadig været Mænd med et fromt og ubøjeligt Sind, der havde haft Mod og Styrke til at forsvare den hellige Kirke, naar den led Overlast. »De drabelige Mænd, som været have af dette Selskab og i dette Samfund, have i gammel Tid bestridt med Taalmodighed de Tyranner, som forfulgte Kristum og Kristi Kirke, det er hans hellige Lemmer, og derover hverken spart Arv eller Eje, Gods eller Penninge, Lem eller Hals« (IV 123).

Som et ringe Led i denne lange og stærke Kæde har Broder Paulus Helie følt sig. I Kampen mod Kristian II som altid.
